

14. Белов П.Т. Философия выдающихся русских естествоиспытателей второй половины XIX – начала XX в. / Павел Тихонович Белов. – М.: Мысль, 1970. – 488 с.
15. Уткина Н.Ф. Позитивизм, антропологический материализм и наука в России (вторая половина XIX века) / Нина Федоровна Уткина. – М.: Наука, 1975. – 320 с.
16. Острянин Д.Х. Розвиток матеріалістичної філософії на Україні / Данило Хомич Острянин. – К.: Вища школа, 1973. – 328 с.
17. Зеньковский В.В. История русской философии / Василий Васильевич Зеньковский. – Харьков: Фолио; М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 896 с. – (Серия «Антология мысли»).
18. Лосский Н.О. История русской философии / Николай Онуфриевич Лосский. – М.: Академический проект, 2007. – 551. – («Концепции»).
19. Юлова А.В. Психологические воззрения К.Д. Кавелина / Анна Владимировна Юлова. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук: 19.00.01 – общая психология, теория личности, история психологии. – Нижний Новгород: Нижегородский государственный педагогический университет, 2003. – 19 с.

УДК 1(09)+808.5] 94 (32) (094.1)

Останчук Г.О.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

СИНТЕЗ ФІЛОСОФІЇ ТА РИТОРИКИ В ЕДИКТАХ ЄГИПТУ

Цікавість до даної тематики викликана проблемою занепаду полісної античної свідомості та відмінністю античної і християнської ментальності на тлі яких формуються основні філософські та риторичні засади єгипетських едиктів. Зустрічається різне розуміння між історією ідей та історією ментальності, між мораллю законодавця та мораллю мас, між свідомістю різних верств населення. Риторика, як елітарне мистецтво, частково засвоюється масовою свідомістю, синтезуючи в собі релігію та філософію. Прослідковуючи вплив «другої софістики» на формування риторичного стилю, показано розмежування між культурними пластами і одночасно поєднання еллінізації та архаїзму в формуванні моральних засад єгипетського суспільства.

Показовим є роль риторики як засобу об'єднання суспільства. Зверненнями на законодавчому рівні в едиктах до народу еліта демонструвала наближення до теоретичного мислення, коли філософування відбувається в побутових речах. Зміна риторичного стилю розкриває психологію автора та психологію епохи. Аналіз едиктів римського Єгипту дає можливість розкрити специфіку духовного життя, через стиль до розуміння духовності. Семантичний аналіз фіксує випадковий зміст понять, залежного від контексту, стильовий контекст ділової переписки дає розуміння певної світоглядної системи та ідеології.

Ключові слова: *риторика, мовленнєвий процес, едикти, риторичні листи, семантичний аналіз, масова свідомість, «друга софістика», «загальна корисність».*

Останчук Г.О. Синтез философии и риторики в эдиктах Египта. Интерес к данной тематике вызван проблемой упадка полисного античного сознания, отличием античной и христианской ментальности на фоне которых формируются основные философские и риторические основы египетских эдиктов. Встречается разное понимание между историей идей и историей ментальности, между моралью законодателя и моралью масс, между сознанием различных слоев населения. Риторика, как элитарное искусство, частично усваивается массовым сознанием, объединяя в себе религию и философию. Прослеживая влияние «второй софистики» на формирование риторического стиля, показано различие между культурными пластами и одновременно сочетание эллинизации и архаизма в формировании нравственных основ египетского общества.

Показана роль риторики как средства объединения общества, обращением на законодательном уровне в эдиктах к народу элита продемонстрировала приближения к теоретическому мышлению, когда философствование происходит в бытовых вещах. Изменение риторического стиля раскрывает психологию автора и психологию эпохи. Анализ эдиктов римского Египта дает возможность раскрыть специфику духовной жизни, через стиль к пониманию духовности. Семантический анализ фиксирует случайное содержание понятий, в зависимости от контекста, стилевой контекст деловой переписки дает понимание определенной мировоззренческой системы и идеологии.

Ключевые слова: риторика, речевой процесс, эдикты, риторические письма, семантический анализ, массовое сознание, «вторая софистика», «общая польза».

Ostapchuk H. Synthesis of philosophy and rhetoric in the edicts of Egypt. Interest in this topic appeared due to the problem of the decline of the polisian ancient consciousness and the difference between the ancient and Christian mentality on the background of which basic philosophical and rhetorical principles of the Egyptian edicts are formed. There is a different understanding between the history of ideas and the history of mentality, between the moral of the legislator and the morality of the masses, between the consciousness of different sections of the population. Rhetoric, as an elite arts, is partially assimilated by mass consciousness, synthesizing religion and philosophy in itself. Following the influence of "second sophistry" on the formation of a rhetorical style, the distinction between cultural strata and the combination of Hellenization and archaism in the formation of the moral principles of Egyptian society are shown.

It is shown the role of rhetoric as a means of association of society. The appeal of the legislative level in the edicts to the people of the elite demonstrated an approximation to the theoretical thinking, when philosophizing takes place in household things. The changing of rhetorical style reveals the psychology of the author and the psychology of the era. The analysis of the edicts of Roman Egypt makes it possible to reveal the specifics of spiritual life, through the style of spirituality understanding. Semantic analysis captures the occasional contents of context-dependent concepts, the style context of business correspondence provides an understanding of a certain world-view system and ideology.

Key words: *rhetoric, linguistic process, edicts, rhetorical letters, semantic analysis, mass consciousness, "second sophistry", "general utility".*

Постановка проблеми. В риториці знаходить своє відображення дар красномовства, майстерне володіння переконливим живим словом здатне вплинути на людину, і навіть вирішити її долю. У єгипетській міфології бог Тот, покровитель усього розумного дає людям писемність, рахунок, вводить літописання, керує «всіма мовами» і вважається язиком бога Птаха, покровителем бібліотек, переписувачів книг, охоронцем всього пізнання [7]. Риторика птолемеєвського Єгипту вирізняється поширенням римського стилю в сферу законодавства, політики, влади. Давньоєгипетський стиль ділового спілкування має пряме життєве призначення і йде від простоти і практичності до стриманої красномовності для «загального блага». Характерними ознаками стилю є інвективність (розвінчуваність), грубуватий гумор, який дуже подобався плебсу, нагромадження дієслів, що запозичено з римської риторики.

Для розуміння розвитку риторики та саме синтезу її з філософією, важливо є розуміння двох понять – перша і друга софістика. Час першої софістики презентований вчителями риторики, логіки, філософії, як їх називали «любомудрами», що творили красномовство на розумі та знаннях. Друга софістика пов'язана з Римською імперією, без пієтету логіки і філософії (в тій мірі, що був у першій софістиці), це синтез грецької та римської культури, яку перейняло єгипетське суспільство. Риторика римського Єгипту була обмежена групою інтелектуалів, що не могли кардинально вплинути на суспільство, влада обмежувала публічність обговорень, розвивається епідейктичне красномовство. Під впливом другої схоластики стилізуються едикти, листування єгипетських законодавців.

Ступінь наукової розробки проблеми. Суттєвий вплив на розвиток риторичного стилю Єгипту здійснила духовна спадщина римської культури. Культуру «другої софістики», як знакової для поведінки, аналізує Ю. М. Лотман [2], вказуючи на знакову поведінку як рефлексивну і свідому. В контексті аналізу масової свідомості єгиптян на прикладі едиктів, листів слід звернутися до робіт А. І. Павловської [4], Б.Фрезе [8], М. М. Пікуса [6] . Важливе значення в дослідження сутності риторичного мистецтва має аналіз його витоків, а саме система міфологічних вірувань, співставлення елліністичної та єгипетської свідомості подано в праці І. В. Рака [7]. Методологічною основою для розуміння філософської складової єгипетського письма через призму співвідношення мови і світу є праці Л. Вітгенштайна [1]. В.С. Швирев [9], зосереджує увагу на критико-рефлексивному аналізі буденного слововживання, що дає можливість теоретичного розуміння смислів едиктів.

Метою роботи є дослідження синтезу філософії, а саме її морально-етичної складової , з риторичним стилем єгипетських едиктів.

Основна частина. Риторика зародилася з суспільної потреби переконувати слухачів живим словом, здобула суспільне визнання в єдності з філософією і логосом, виробила свої методи переконання, виступила як мистецтво слова. Сповідуючи постулати істинності та щирості риторичне мистецтво розквітало, занепадало в певні історичні періоди. Суперечка між риторикою та філософією в період еллінізму

вирішується на користь риторики, зокрема філософія Цицерона – це філософія під знаком риторики. Риторика, як культура еліти, в період другої схоластики розвивається в умовах поляризації культури.

Птолемеєвські єгиптяни, не володіючи грецькою мовою, крім вчених при Александрійській бібліотеці, не цікавляться філософськими проблемами, окрім риторичних листів та просьб, де філософські ідеї проникають до рівня сільських писарів. Філософська еkleтика з присутністю риторики навчала абстрактному мисленню, осмисленню суспільної структури та розумінню соціальних протиріч. І як результат поширення та засвоєння філософської думки Античності. Риторичний спадок Платона та Аристотеля із складними побудовами, силогізмами не могли зацікавити писарів. Риторика пропонувала «загальні місця», штампи, промовисті «заклики», банальні істини, тому риторичний спосіб мислення виявився ближчим до християнства, ніж до Академії Платона. Риторика, як і християнство, спростила мисленнєвий процес в порівнянні з класичною Античністю, але не в порівнянні з ментальністю елліністичної епохи. Рефлексія входить в моральність, звичаї та традиції не осмислюються, не виправдовуються, виправдання їх сутності зводиться до самого буття. Мораль перевіряє традицію, а критерієм перевірки є абстрактна форма. Порушується всезагальна впевненість в істинності встановленої норми. В Античності моральну філософію започатковує Сократ, моральність стає нормою еллінського полісу і відбувається рефлексія свідомості в саму себе, моралі передує такий стан, коли суспільні норми «включаються» автоматично. Такий автоматизм є ознакою розвиненого суспільства, рефлексія є ознакою кризи такого суспільства, як каталізатор. Виходячи з цього, можемо зазначити, що заслуги риторики в «пробудженні» самоусвідомлення та рефлексії, безумовно, великі. Вона не тільки доносила до загалу думки філософії, вона навчала мислити та теоретизувати, відбувався процес теоретизації буденного мислення.

Філософські передбачення в Єгипті можна пов'язати з Октавіаном, коли в Олександрії він розмовляє з Арієм, тримаючи його руку, як доказ особливої уваги і піднесення філософа в очах співгромадян. В римську епоху Єгипет стає батьківщиною багатьох філософів і богословів, відбувається сильний інтелектуальний прорив із соціальних глибин, філософський інтерес поєднує християнство та язичництво, низи і верхи. Бідняк Аммоній Саккас стає вчителем знатного і багатого богослова Орігена, котрий роздає свої статки в ім'я вірності християнській доктрині. Другий учень – Плотін створює доктрину язичницьку, намагаючись міфологію зробити наукою та системним філософським вченням. Із «суміші» філософських доктрин та єгипетських вірувань виникає герметизм, котрим користувалася освічена верхівка суспільства, що не вивчала «високих» філософських праць. Римська культура надала Єгипту християнські вчення та філософію, відбувається потужний духовний прорив. Для аналізу духовності, зазвичай, використовують трактати мислителів, культурні артефакти, але єгипетський спадок зберіг багато папірусів: листів, скарг, запрошень на обіди, реєстрів, кадастрів, де є прояви масової свідомості. Саме вони дають змогу відслідкувати повсякденні думки і відчуття народу як духовні імпульси.

Зміна масової свідомості відбувається на межі грецької та арабської культури, при переході від ієрогліфів до Гомера, від Гомера до Корану. З розвитком філософії та

богослов'я міняється стиль документальних папірусів, залишається та сама еллінська мова, але слова і фрази інші. Замість «сухих» заміток – літературні листи з цитатами, сентенціями, філософськими красотами; замість скарг з протокольним перерахунком збитків – піднесенні заклики до закону, похвала чеснотам, осуд не доброчесності. Що заставило єгиптян та єгипетських греків тонко відчувати і красиво висловлювати свої думки? Очевидним є зміна стилю подачі матеріалу, оскільки риторичний стиль розкриває психологію автора та психологію епохи. При аналізі листів римського Єгипту неможливо не враховувати їх специфіку для розуміння духовного життя, а через стиль до розуміння духовності. Стильові слова, свого роду, подають сигнал про наявність певної світоглядної системи, вивчаючи слова, ми вивчаємо стиль та ідеологію, що стоїть за ними. Семантичний аналіз фіксує випадковий зміст слова, залежного від контексту, для стильового слова контекстом є стиль в цілому. Важливу роль у засвоєнні абстрактних понять відіграє контекст. Слова засвоюються опосередковано, без урахування чуттєвого досвіду. Значення їх встановлюється через включення в сформовану систему значущих протиставлень, що закріплені у зв'язках між ними. За Л.Вітгенштайном, значення слова – це спосіб його вживання, правила застосування. Без цих правил слово не має значення, а коли змінити правила, слово набуде іншого значення. [1, с. 233-234]. Теоретизування смислів, пов'язаних з буденним слововживанням, це заслуга Сократа. «Тут дійсно починають діяти... норми критико-рефлексивного аналізу значення, що проявляються в першу чергу у необхідності визначення відповідних термінів». [9, с.27]. До Сократа фіксували стихійну традиційність, що тяжіла до культової символіки. Свідомо установлений стиль започаткувала «друга софістика», що претендувала на роль «вчителя життя», вправно використовувала ідеї та фрази із Платона, Зенона, Аристотеля. Штампи та загальні місця філософії стали штампами та загальними місцями риторики. Злиття філософії з ораторським мистецтвом утворило риторичний стиль – стиль достатньо стійкий, що відтворював цілий комплекс ідей, цей стиль впроваджується в папіруси, суттєво змінюючи їх зміст. Стародавні папіруси пропонують проблему двох культур: культуру правлячої верхів та культуру низів. Саме протилежність цих двох культур, що переходять одна в одну і утворюють єдність. Стиль папірусів розділити на християнський та язичницький неможливо, синтез філософії та риторики наповнює і християнську проповідь, і діатрибу стоїків. «Друга софістика» створює мову еліти, верхів, але використовують її і народні маси. Культура «другої софістики», за словами Ю.М. Лотмана, це «...знакова поведінка... результат вибору...включає вільну активність суб'єкта поведінки, вибір ним мови свого відношення до суспільства». [2] Риторичний стиль вирізняється демократичністю, має свої підсистеми – стиль просьб, едиктів, листів. Характерним для них є власне ідейне навантаження, власна соціальна приналежність. Масова свідомість – це нижчий рівень суспільної свідомості, антипод теоретичного мислення, але з такого повсякденного, рутинного народжується філософські смисли. Єгипетська епоха, це та епоха, коли масова свідомість наближається до теоретичного мислення, коли філософування відбувається в побутових речах.

Цікавими для риторичного аналізу є едикти, вони демонструють масову свідомість, з них починається документальне розповсюдження риторики римського Єгипту. По-перше, вони відображають ментальність правлячої верхівки. Стоїк Марк

Аврелій вирізнявся красномовною оригінальністю, і також банальністю. Найвищою цінністю стоїчного життєвого вибору є згода із самим собою, внутрішня гармонія, узгодженість цілого і його частин, відчуття єдності з усім світом. Той хто віддав перевагу своєму духу, генію, служінню чесноті, не надягає трагічної маски, не потребує ні самоти, ні багатолюддя. І як винагорода - повний спокій духу, коли досягнута абсолютна рівновага усередині й зовні із навколишнім світом: «...будь подібним до скелі: хвилі безупинно розбиваються об неї, вона ж стоїть нерухомо, й навколо неї стихають схвильовані води». [3]. По-друге, в наказах адресованих народу, відбувався процес взаємодії різних ідеологій та різних типів свідомості: тих хто править і тих ким правлять. З наказів починає свій розвиток риторика, вона стає відродженим стилем східного етикету, риторика «верхів» для наслідування простолюдом.

Риторичне мистецтво зародилося в античній демократії, для привернення симпатії народу до оратора. Мистецтво переконання еллінізм перейняв з грецьких полісів, як засіб управління та виховання громадян, створювалася традиція правління зі згоди підданих, але об'єктом симпатії стає імператор, а суб'єктом – піддані. Є суттєва різниця між стилями грецьких полісів та елліністичними едиктами. Платон закликає надавати законам такої форми, щоб вони переконували та виправляли громадян, закони як «визначення Розуму». «Там же, де закон - володар над правителями, а вони - його раби, я вбачаю порятунок держави і всі блага, що їх можуть дарувати державам боги». [5] В елліністичних едиктах ми знаходимо спробу переконати, та недостатньо спроб виправляти громадян та підданих. Якщо розглянути птолемеєвські укази « декрети людинолюбства», в них красномовно подані чесноти правителя, а піддані вирізняються лояльністю, декрети переконують, але не виховують. Грецька риторика зберігала власну гідність різних верств населення, вона наповнювалася «виховною» складовою. Піддані Єгипту залишалися покірними, від чиновників вимагалась чесна та ефективна служба, але питаннями морального та духовного виховання вони не переймалися. Виникають сумніви, оскільки при відсутності виховання як системи впливу, ми не можемо говорити про риторичну як таку, відсутній синтез моральної філософії та ораторського мистецтва.

Едикт префекта Тиберія Юлія Олександра (68 р. н.е.), племінника Філона Олександрійського, є прикладом звернення до людей з самостійною життєвою позицією, заклик до чеснот. Едикт забороняє насильно притягати до відкупу від податків багатих людей (зазвичай відкупщики вносили в казну податки, але зібрати з населення їх практично не вдавалося). За переконаннями префекта, насилля лише шкодить казні, «підневільні» старання сумнівні, і виникає потреба в досвідчених працівниках. Звертаючись до платників податків, префект маніпулятивно зазначає : «...в майбутньому ніхто не буде насильно притягувати відкупників, ...а по добрій волі, ...зберігаючи вікову традицію попередніх префектів, не наслідувати несправедливість» [4,с.179]. В моральному сенсі насильницький відкуп зник, але примус збільшився. Відкупщика замінив літург, той хто збирав податки на користь державних інтересів. В римському Єгипті літургія – підтримка порядку, добровільна сплата податків, влада не довіряє всім літургам, контролює їх маєтки, спосіб життя. За розуміннями апостола Павла, з точки зору християнської літургії, єпископ повинен бути високопорядним управлінцем бога. Ми помічаємо збіг вимог і аргументів: високопорядна людина, котра за покликанням є

управлінцем, йому довірені статки. До чиновників ставляться моральні вимоги, але це стосується тільки відданої служби, спосіб життя, приватна моральність не бралась до уваги. Чиновники отримували плату за роботу, вимоги і заклики префекта – фікція, оскільки літургам не платили, їх примусово назначали, і ніяка моральність не спрацьовувала.

Стосовно виховних зусиль влади, ситуація складається досить своєрідно. Єгипет поступово позбавляється бюрократії, місце чиновників з платнею займають «безкорисні» літурги. Префект Тіберій бажає аби піддані не боялися утисків, були законопослушні, обробляли землю, і «Єгипет ...радісно служив процвітанню...» [4,с.59]. В указі згадуються олександрійці, що переселилися в сільську місцевість з причин любові до праці. Термін «працьовитість», запозичений у стоїків та кініків, як фізичне зусилля, що породжує чесноти, прослідковується в листах-переписках римського Єгипту. Філон Олександрійський формулює в свій час ідею «ревної праці», сприймається як антитеза «лінощам» рабів та «користолюбству» найманих працівників. Невід'ємними рисами «ревної праці», як виховної сфери, є старанність та добровільність. В заклику служінню Єгипту, добровільної літургії, працьовитості сільського населення помітний зв'язок думок префекта Тіберія з його наставником Філоном.

Для риторичного аналізу корисними є листи діюкета Герода, як зразок епістолярного жанру. В листах постає не пасивний суб'єкт, а активні єгипетські воїни птоломеївського царства з осудом несправедливості (указу про примусову оренду царських земель). Прийом демагогії Герода зводився до вини чиновників «на місцях», він використовує дилему «примус чи старанність», опираючись на християнську мораль, оскільки «...кожному личить з надмірними зусиллями виконувати борг відданості». [4, с.15] На думку чиновників джерелом такої старанності виступає єдність державної та приватної користі. Підтвердженням цього є документ олександрійської канцелярії з приводу ірригаційних робіт, де зазначено, що вид робіт є необхідним для «щасливого розливу священного Нілу», всім відома корисність, це справа «загальної вигоди», хто не підтримує «... ганебно порушує задумане спасіння для Єгипту» [4, с.21-22] Як бачимо, загальною корисністю виправдовується примусова повинність в ім'я «процвітання», як *annona civica* (постачання до Риму), а з I ст. н.е уособлюється з поняттями «мир», «справедливість», і це не заслуга римлян. Птоломеї обіцяли процвітання своїм підданам-єгиптянам, і навіть каральні дії Птолемея УШ, Клеопатри II в декретах трактувалися як прояви турботи про всезагальне «процвітання». Таким чином, «процвітання» в едиктах Тіберія не просто технічний термін, він несе смислове, ідеологічне навантаження, будучи втіленням тієї ж «всезагальної корисності». Процвітання та благополуччя не сходять зверху як царський дар, а є результатом відданого служіння єгиптян. Єгипетська влада обіцяла підданам рай на землі, зловживання каралися, урожаї примножувалися. Римляни по іншому ставлять питання: кожен землевласник повинен сам потурбуватися про державу і про себе. «Загальна корисність» (*utilitas publica*) в едиктах ІУ – У ст. н.е. означала не тільки благо держави, але й благо підданих. «Загальна корисність» єгипетських джерел – благо держави і суспільства, протиставлення особистій вигоді і відповідність їй, саме ця відповідність створює можливість сумління і спільність інтересів власників. [6]

В єгипетських листах-просьбах, листах-скаргах влада і селяни по-різному розуміють службу «загальній користі». Селяни з вдячністю згадують стратега, котрий з лояльністю ставиться до їхніх обов'язків, а діюкет, згідно циркуляра, пропонує «гнати всіх на роботу». Чиновники вимагають «ревної праці» на благо держави, селяни захисту землевласників, хоча в офіційній ідеології до «сумлінної праці» закликають і правителів Єгипту, оскільки «загальне благо» потребує і «загальних старань». В «Інструкції економу» є настанови «...кожного задобрювати, ...вселяти довіру... не тільки словами, а й ділом», що співпадає із словами Тіберія «...щоб всі люди були спокійні (довіряли) .. і займалися справами» [4, с.82]. В єгипетських едиктах поняття «справа» ототожнюється з загальною корисністю. Якщо «користь» є матеріальним підґрунтям і ціллю всяких старань, то духовним підґрунтям таких старань є «радість». Саме префект Тіберій говорить про радісне служіння Єгипту, а Герод заявляє, що все населення «...зобов'язане через відданість справам, необхідне приймати з радістю». [4, с.56] Філон Олександрійський вважає, що найпершим обов'язком царів – приносити радість підданам. Біблійний герой Йосиф, коли став правителем Єгипту, на думку Філона, всі зусилля направляв на те, щоб робити народ радісним. Сумлінність – чеснота, що приносить радість своєму власникові. Сумлінно працюючи на загальне благо єгиптянин отримувал задоволення, разом з цим він виконував свій обов'язок, відмова (втеча) розцінювалося як пряме порушення обов'язку.

В циркулярах діюкетів засуджується «ганебне порушення» порядку, префект Елія Оптата вимагає, щоби кожен «ретельно та віддано» виконував обов'язки (сплачував податки). Як бачимо, сумління тісно пов'язувалося з радісним служінням, що приносило користь всьому Єгипту, так і відданому єгиптянину. І можна, на певне, говорити про концепцію сумління в офіційній ідеології римського Єгипту, про існування ідеального підданого. Основною ідеєю сумління була турбота про загальну користь, котра співпадала з особистими інтересами єгиптян.

Едикти можуть викликати відчуття іронії, вищі фінансові чиновники називають літургію «ілюзією служіння», народ Єгипту не міг не помітити розриву між офіційною риторикою та реальністю. Якщо прослідкувати еволюцію теорії «загального блага» від грецького полісу до Римської імперії, явно помітна різниця. В полісі під «загальним благом» розуміють інтереси всіх громадян, а в пізній імперії – інтереси казни. І чи можна говорити про державу та особистість в цілому? Кому була адресована дана теорія в грецькому полісі, і хто адресат в римському Єгипті? «Загальне благо» класичного полісу – благо громадян, для документів римського Єгипту – благо селян, людей, практично виключених із громадянської організації. Мова велася не про розрив особистості з суспільством, державою, а про іншу функцію ідеології. Теорія «загального блага» за мету ставить не об'єднати правлячу верхівку суспільства, а забезпечити покірність народу, пробудити в ньому завзяття та сумлінність. Ідею «загального блага» від поліса до космосу поширили стоїки, тут є як прогрес моралі, так і її регрес, зникає реальний її зміст. Чеснотою сумління не обмежується характеристика ідеального підданого. Терміни «турбота» та «лояльність» часто вживаються за значенням як «сумління», як лояльність по відношенню до обов'язку, необхідність його виконання. В листах Герод вимагає від всіх жителів відданості справам. Суверенною чеснотою в римський період для них стає

сумлінність. До грецьких полісів єгиптяни відносилися з повагою, як до морально активних партнерів, і самі вони були об'єктом виховних зусиль адміністрацій. «Декрети людинолюбства» вирізняються східним стилем з їх обіцянками блага і справедливості, як еманції царської сутності. Цікавим є розуміння в давнину принципу «кожному своє». Якщо у Платона та римлян цей принцип передбачає рівні права при рівних обов'язках, то в птоломеєвську епоху і у фараонівському Єгипті він не зустрічається, там правосуддя – милість царя. Між «переконуючим стилем» птоломеєвської епохи I-IV ст. та епідейктичним римським спостерігається певне «провалля». Особливість цього «риторичного» стилю в зверненні до активного суб'єкта, в явній імітації демократичних засад, в ілюзорності громадянського суспільства, і риторика виступає як складова такого суспільства. Значення риторичного мистецтва не тільки в тому, що воно переконувало, але й виконувало виховні функції. Воно звертається до чеснот аудиторії, намагається спонукати людей до активних та добровільних дій. Риторичний стиль птоломеєвського Єгипту не є самостійним витвором, це продукт Римської імперії з її республіканськими претензіями.

Висновки. Виходячи з філософської еkleктики з присутністю риторичної стилістики єгипетських едиктів, абстрактне осмислення суспільної структури та розуміння соціальних протиріч, приводить до свідомої етнічної приналежності. Суспільна думка вимагала вибору стилю і чіткого його дотримання. Необхідно було не тільки просто існувати, але й демонструвати приналежність до певної ідеології, філософії. «системи фраз». На місце стародавніх табу постають такі складові, як мораль, вихованість та стиль, в епоху «другої схоластики» єгипетське суспільство сприймає себе як освічене. Чиновники Стародавнього Єгипту несуть свою освіченість як знак касти, як вищу доблесть. Саме в едиктах відображається ментальність правлячої верхівки та процес взаємодії різних ідеологій, різних типів свідомості. З наказів починає свій розвиток риторика, вона стає відродженим стилем східного етикету, риторика еліти для наслідування простолюдом.

Література:

1. *Вітгенштайн Л.* Tractatus logico-philosophicus. Філософські дослідження.- К.: Основи, 1995.- 311с
2. *Лотман Ю.М.* Риторика Избранные статьи. [Електронний ресурс] / Лотман Ю.М. - Режим доступа: <http://yanko.lib.ru/books/cultur/lotman=ritorika=article>.
3. *Марк Аврелій.* Наодинці з собою. [Електронний ресурс] / Марк Аврелій. - Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Avrelii_Mark/Naodyntsi_z_soboiu/
4. *Павловская А.И.* Египетская хора в IV веке. М.: Наука, 1979. – 254с.
5. *Платон Законы.* [Електронний ресурс] / Платон. – Режим доступу: http://www.lib.ru/POEEAST/PLATO/zakony.txt_with-big-pictures.html
6. *Пикус Н.Н.* Царские земледельцы (непосредственные производители) и ремесленники в Египте III в до н.э. - Исследования социально-экономических отношений. М.: изд. Моск. ун-та, 1972 - 255 с.
7. *Рак И.В.,* Египетская мифология. [Електронний ресурс] / Рак И.В. – Режим доступа: http://historylib.org/historybooks/I-V--Rak_Egipetskaya-mifologiya/
8. *Фрезе Б.* Очерки греко-египетского права. Ч.1 Ярославль Тип. Губ. правл., 1912. - 239 с.
9. *Швырев В.С.* Теоретическое и эмпирическое в научном познании. М.: Наука, 1978. - 383с.